

utrzymane szklarnie, osobliwością których są rosące tam 20 m wysokości drzewa iglaste *Dammara robusta* Lamb. (*Agathis robusta* Mast.), pochodzące z Nowej Zelandii.

Duże korzyści z pobytu w Kijowie zawdzięczam niewątpliwie wielkiej życzliwości i serdeczności kierownictwa i pracowników obu ogrodów botanicznych. Nawiązanie bezpośredniego kontaktu z wymienionymi placówkami i pracownikami przyczyni się niewątpliwie do ściślejszej współpracy naukowej.

JAKUB MOWSZOWICZ

Łódź

NOTATKI O DAWNYM KRZEMIENIECKIM OGRODZIE BOTANICZNYM

(w 160-lecie założenia)

W roku 1805 Tadeusz Czacki założył w Krzemieńcu Wyższe Gimnazjum Wołyńskie wraz z ogrodem botanicznym. W kilkanaście lat później (1819) gimnazjum przekształcono w sławne Liceum Krzemienieckie, które istniało niestety tylko do 1832, czyli do czasu zamknięcia go przez władze carskie.

Liceum to miało w swoim gronie wybitnych botaników: Wilibalda, Bessera i jego ucznia A. Andrzejowskiego, którzy między innymi przysporzyli florze polskiej niemało nowych gatunków.

Po odbyciu nauk we Lwowie i w Krakowie, Besser przeniósł się do Krzemieńca, gdzie wykładał botanikę i zoologię, rozwijając równocześnie szeroką działalność naukową. Badał on florę Wołynia i Podola: zebrał liczne materiały zielnikowe, opublikowane w Wilnie w roku 1822. «Enumeratio plantarum hucusque in Volhynia, Podolia, gub. Kioviensi, Bessarabia cis-tyraica et circa Odessam collectarum».

Niektóre materiały zielnikowe, związane ze wspomnianą pracą znajdowały się w Katedrze Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

W. Besser, jako pierwszy dyrektor, położył również wielkie zasługi dla rozwoju Krzemienieckiego Ogrodu Botanicznego. Pomocnikiem jego był znany ogrodnik Dionizjusz Mikler.

W celu skompletowania kolekcji owoców i nasion dla nowo założonego Ogrodu Krzemienieckiego Mikler odbył dłuższą podróż do Finlandii, Szwecji, Danii i Anglii oraz do Petersburga.

Prace organizacyjne zakończono w roku 1809. W okresie tym Besser nawiązał ściśle kontakty z licznymi ogrodami botanicznymi tak krajowymi, jak i zagranicznymi. Już w pierwszych latach swojego istnienia ogród liczył 760 gatunków egzotycznych i 460 gatunków krajowych.

Pierwszy katalog roślin Krzemienieckiego Ogrodu Botanicznego wydany został w 1810 roku; następne ukazały się w latach 1811 i 1816 oraz dodatkowe indeksy

w latach 1812, 1814 i w 1815. Ponadto Besser wydał pięć katalogów nasion z lat 1819, 1820, 1821, 1823, 1830. Katalogi te przedstawiają wielką rzadkość bibliograficzną, zaś z punktu widzenia naukowego stanowią znaczną wartość, gdyż zawierają opisy licznych gatunków roślin.

W ciągu zaledwie kilkudziesięcioletniego istnienia Liceum Krzemienieckiego oraz Krzemienieckiego Ogrodu Botanicznego obie placówki zyskały sobie europejską sławę. Liczba hodowanych w Ogrodzie roślin osiągnęła 12000 gatunków.

Na podstawie katalogów Krzemienieckiego Ogrodu Botanicznego z lat 1811—1816 można wywnioskować, że w okresie tym rosły w ogrodzie między innymi: miłorząb japoński (*Ginkgo biloba* L.); świerk biały (*Picea alba* Link); amorfia zwyczajna (*Amorpha fruticosa* L.); aralia japońska (*Aralia elata* Seem.); kokornak wielkolistny (*Aristolochia durior* Hill.); figa pospolita (*Ficus carica* L.) — w otwartym gruncie; grab wschodni (*Carpinus orientalis* Mill.); dwukolczak śródziemnomorski (*Paliurus spina* — *Christi* Mill.); dławisz amerykański (*Celastrus scandens* L.); indygowiec Gerarda (*Indigofera gerardiana* Bak.); judaszowiec wschodni (*Cercis siliquastrum* L.); wiązowiec kaukaski (*Celtis caucasica* Willd.); kasztan jadalny (*Castanea sativa* Mill.); ketmia syryjska (*Hibiscus syriacus* L.); kielichowiec wonny (*Calycanthus floridus* L.); słonisz srebrzysty (*Halimodendron halodendron* Voss.); jabłoń śliwolistna (*Malus prunifolia* Borkh.), oraz wiele innych interesujących drzew i krzewów.

Po zlikwidowaniu Krzemienieckiego Ogrodu Botanicznego jego najbardziej cenne okazy, oraz niemal wszystkie kolekcje i zielniki W. Bessera przewieziono do Kijowa, gdzie włączono je do zbiorów nowego, utworzonego w roku 1834, Kijowskiego Uniwersytetu.